

Eribon, D. (2018). *Terug naar Reims*. Amsterdam: Leesmagazijn

Robin Vandevordt*¹

Bij ons doet zijn naam nog geen stof opwaaien, maar in Frankrijk staat hij bekend als de mentor van Édouard Louis en Geoffrey de Lagasnerie, vaandeldragers van de jongste generatie kritische intellectuelen. *Terug naar Reims* maakt duidelijk waarom Didier Eribon die status geniet. Na de dood van zijn vader keert Eribon bij het begin van dit boek terug naar zijn geboortestreek, de arbeiderswijken rond Reims. Als tiener wrikte hij zich los van die enggeestige omgeving om openlijk als homo te kunnen leven in Parijs. Hij brak met zijn familie, schreef twee biografieën van Michel Foucault² en een handvol essays over homoseksualiteit³, en groeide uit tot een gerespecteerd literator, socioloog en filosoof. Zijn leven leek één lange zoektocht naar vrijheid, zijn oeuvre een doorwrochte kritiek van onderdrukking en geweld. Pas bij de terugkeer naar zijn geboortestad dringt een pijnlijk besef zich aan hem op: om zijn seksuele identiteit vrij te kunnen beleven, moest hij een ander deel van zijn identiteit genadeloos onderdrukken: dat van zijn sociale afkomst, zijn klasse. “Het seksueel uit de kast komen,” schrijft hij, “viel samen met het binnenstappen van een sociale kast.” (p. 17)

Wat volgt, is een persoonlijk, autobiografisch essay, dat een messcherp beeld schetst van de Franse arbeidersklasse en haar politieke identiteit. Wie een beter begrip wil krijgen van de malaise die de Gele Hesjes voedt, van de neergang van politiek links of van het geweld dat je jezelf moet aandoen om een deel van jezelf te bevrijden, zal *Terug naar Reims* ten volste kunnen smaken.

Op bezoek bij zijn moeder blikt Eribon terug op de levens van zijn ouders en grootouders, die vanaf hun geboorte waren voorbestemd tot een leven in en rond de fabriek. Het verhaal van zijn vader zet de toon: iedereen in zijn omgeving verwachtte dat hij op zijn veertiende zou gaan werken en bijdragen aan het gezinsinkomen. Stoppen met school was geen schande, integendeel, de verhoging van de leerplicht tot zestien jaar wekte vooral verontwaardiging op. “Wat heeft het voor zin om kinderen naar school te laten gaan, als ze er niks aan vinden en veel liever werken? Niemand vroeg zich af of die ‘wil’ of ‘onwil’ om naar school te gaan misschien ongelijk verdeeld was over de maatschappij. Stoppen met school gebeurde vaak door zelfeliminatie, alsof het een

* Robin.vandevordt@ugent.be

1 UGent, Middle East And North Africa Research Group

2 D. Eribon (1990 [1989]). *Michel Foucault. Een biografie*. Amsterdam: Van Gennep. D. Eribon (1994). *Michel Foucault et ses contemporains*. Paris: Fayard.

3 D. Eribon (1998). *Reflexions sur la question gay*. Paris: Fayard.

keuze was waar je volledig achter stond: doorleren is voor anderen, voor kinderen ‘die de middelen hebben’, en dat waren toevallig dezelfde kinderen als de kinderen die het ‘leuk vonden’.” (p. 38-9)

Aangevuurd door de frustratie van zijn moeder over haar onvervulde verlangen te studeren, stort Eribon zich in zijn puberjaren op Franse literatuur en filosofie. Langzaam onttrekt hij zich van zijn omgeving. Op school sluit hij vriendschappen met kinderen die ‘anders’ zijn dan hij, leert andere muziek appreciëren, kleren dragen die afwijken van de norm. Als kleine snob preekt hij over ‘het proletariaat’ en ‘de arbeidersklasse’, precies op het moment dat hij vervreemdt van de arbeiders rond hem. Zijn ouders beschrijven hem hoe langer hoe meer als ‘raar’ of ‘excentriek’, en eisen dat hij eindelijk eens ‘normaal’ doet in plaats van teksten te lezen en anderen te beleren.

Net als veel jonge homo’s vlucht hij naar Parijs, waar hij een totale heropvoeding ondergaat. “Je leert de gedragscodes, de woorden van het specifieke taalgebruik, de eigen manier van spreken van homo’s, de gebruikelijke grapjes.” (p. 173) “Je leert een eigen canon van boeken en muziek, van plekken waar je elkaar kan ontmoeten en waar je het risico loopt slachtoffer te worden van homofoob geweld.” Homo zijn, ontdekt hij, is meer dan een kwestie van ‘seksualiteit’: het vergt een “sociale en culturele vorming van jezelf als subject” (p. 175).

En in dat nieuwe subject is geen plek voor de arbeidersklasse. Hij leert alle tekenen die zijn landelijke arbeidersafkomst verraden, nauwgezet te verbergen. Enkel zijn beste Parijse vrienden brengt hij op de hoogte. Wanneer zijn familie op bezoek komt, schaamt hij zich dood om hun botte gedrag en hun racistische opmerkingen. Het is een confronterend inzicht. Zijn hele professionele leven schreef hij over het symbolische en fysieke geweld dat homo’s wordt aangedaan. Maar het stigma dat aan ‘arbeiders’ kleeft, ontging hem helemaal. Blijkbaar viel het hem “gemakkelijker om te schrijven over seksuele schaamte dan over sociale schaamte” (p. 16).

Nochtans groeide Eribon op in een omgeving waarin ‘links zijn’ vanzelfsprekend was. En dat hield wat in: het was meer dan stemmen op ‘de Partij’, het veronderstelde dat je naar stakingen en protesten ging, dat je de toespraken van je politieke leiders aanvaardde en overnam. Met ideologie of een verlangen naar regimes als dat van de USSR had dat te weinig te maken. “In de volksbuurten, in de ‘arbeidersklasse’, betekende links zijn in de eerste plaats het pragmatisch weigeren van wat je moest doorstaan in je dagelijks leven. Het ging om protest, niet om een politiek project dat was gebaseerd op een algemeen perspectief. Je keek om je heen en niet verder dan dat.” (p. 33)

Maar sinds de jaren tachtig onderging socialistisch links ook in Frankrijk een radicale transformatie. “Er werd niet meer gesproken over uitbuiting en verzet, maar over ‘noodzakelijke modernisering’ en ‘sociale hervorming’, niet meer over klassenverhoudingen, maar over ‘samen-leven’, niet meer over sociale lotsbestemmingen maar over ‘individuele verantwoordelijkheid’.” (p. 105) Het idee dat de samenleving is opgedeeld in ‘overheersers en overheersten’, werd vervangen door het neutraliserende idee van het ‘sociale contract’ dat individuen als gelijken bestempelde. Linkse partijen spraken hoe langer hoe minder “de taal van de bestuurden” en namen het jargon van “de

bestuurders” klakkeloos over. (p. 106) “Het hele idee van met elkaar conflicterende sociale groepen werd uit het politieke debat van links geschrapt.” (p. 110)

De rol die ‘de Partij’ destijds vervulde, wordt nu ingenomen door het Front National. Bij wie anders “kunnen uitgebuite arbeiders en minderbedeelden terecht om zich gehoord en gesteund te voelen? Op wie kunnen ze zich beroepen, op wie kunnen ze bouwen om hun politieke voortbestaan en culturele identiteit te garanderen? Om trots op zichzelf te kunnen zijn, omdat ze legitiem zijn, want gelegitimeerd door een machtige instantie? Of simpelweg: wie houdt rekening met wie ze zijn, hoe ze leven, wat ze denken en wat ze willen?” (p. 34). De stem op het Front National moet daarom gezien worden “als een laatste poging van de volksklassen hun collectieve identiteit te verdedigen, of in ieder geval een bepaalde waardigheid te behouden die voor hun gevoel zoals altijd onder de voet werd gelopen, en ondertussen zelfs ook door degenen die hen vroeger hadden vertegenwoordigd en verdedigd. Waardigheid is een kwetsbaar en onzeker gevoel, dat vraagt om bevestiging.” (p. 108)

Terug naar Reims glijdt onophoudelijk heen en weer tussen introspectie en maatschappijanalyse. De toon is even melancholisch als nuchter, even hard als mededogend. Net dat maakt dit essay zo overtuigend: het levert een kleine tweehonderd pagina’s op aan verfijnde sociale kritiek die van begin tot eind begeistert. Dat heeft ook te maken met het traject dat Eribon heeft afgelegd: deels door zijn afkomst schoot hij als jongeling tekort voor een carrière als universitair filosoof. Na een lange zwerftocht als literair recensent en interviewer van intellectuelen als Michel Foucault en Pierre Bourdieu, maakte hij pas in de herfst van zijn carrière de sprong naar de academische wereld. En dat merk je. Eribon leunt dichter aan bij (auto)biografische schrijvers als James Baldwin en Jean Genet dan bij sociologen die zich weleens aan persoonlijkere essays wagen, à la Richard Sennett⁴ of Johan Goudsblom.⁵ Het resultaat is een verbluffend goed geschreven ‘zelfanalyse’⁶ van een subject dat zich van het heteroseksuele keurslijf onttrekt door zich in het harnas te hijsen van een klassenmaatschappij. Uit elke zin spreekt ervaring. Uit elke bedenking blijkt een levenslange oefening in kritisch denken. Dit is verplichte lectuur voor iedere socioloog.

4 Bv. R. Sennett (2000). *De flexibele mens. Psychogram van de moderne samenleving*. Amsterdam: Byblos.

5 J. Goudsblom (2017). *Geleerd. Memoires 1932-1968*. Amsterdam: Van Oorschot.

6 P. Bourdieu (2004). *Schets voor een zelfanalyse*. Antwerpen: Garant.

